

LIBERALNY KOŚCIÓŁ KATOLICKI ZAPOMNIANE ŹRÓDŁO NEW AGE

ks. Andrzej Wańka

Wstęp

Badanie historycznych i doktrynalnych korzeni New Age, jednego z najbardziej oddziaływujących na współczesną kulturę masową prądów umysłowych minionego stulecia, jest zadaniem ciągle aktualnym. Jednak rozległość i zarazem złożoność analizowanego fenomenu powodują, że precyzyjna identyfikacja źródeł okazuje się zadaniem bardzo trudnym. Wymaga bowiem uwzględnienia wielu szczegółowych czynników i okoliczności ważnych nie tylko dla całości tego zjawiska, lecz przede wszystkim dla jego partykularnych przejawów. Poza powszechnie znanymi zjawiskami, stanowiącymi zaplecze New Age w porządku logicznym, kulturowym i społecznym (m. in.: spirytyzm, okultyzm, transcendentalizm, Nowa Myśl, teozofia, psychologia transpersonalna, tradycje orientalne), istnieje bowiem wiele innych, mniej spektakularnych czynników, które wpisały się w genezę New Age, a które w określonym czasie czy miejscu przyczyniły się do kształtu lub popularyzacji idei New Age. Ich poznanie i zrozumienie przyczynia się nie tylko do lepszego poznania New Age, lecz także do wyjaśnienia przemian społeczno – kulturowych zachodzących we współczesnym świecie. Niniejszy artykuł jest kontynuacją tematu *początków New Age* - rozpoczętego w poprzednim numerze CTO.

Jednym z takich słabo zaznaczonych nawet w literaturze fachowej zjawisk, które zapisało się do grona prekursorów New Age, był Liberalny Kościół Katolicki (dalej LKK). Organizacja ta nigdy nie uzyskała ani szerokiego rozgłosu, ani nie należała do grup mających szeroką reprezentację społeczną. Jednak, mimo iż powstała na długo przed społeczną eksplozją ideologii New Age, przyczyniła się do popularyzacji wielu idei tworzących jej doktryny fundament. W polskojęzycznej literaturze przedmiotu zagadnienie Liberalnego Kościoła Katolickiego i jego wpływu nie doczekało się gruntownego opracowania. Niniejszy artykuł stanowi przyczynek do wypełnienia tej luki z punktu widzenia historii religii, rozumianej jako nauka religioznawcza. W artykule świadomie ograniczymy się do aspektu historycznego,

pomijając analizę doktryny LKK, stanowić ona będzie przedmiot odrębnej publikacji.

Geneza

Historia LKK jest krótka i niejasna. Formalnie rozpoczyna się ona 6 września 1918 r., kiedy to w stolicy Wielkiej Brytanii część, i tak nielicznych, wyznawców tamtejszego Kościoła Starokatolickiego³⁶ utworzyła The Liberal Catholic Church (Liberalny Kościół Katolicki). Jednak jego rzeczywiste początki są nieco wcześniejsze i sięgają 13 lutego 1916. W roku tym przewodniczący angielskiej sekcji Towarzystwa Teozoficznego - James Ingall Wedgwood (1883 – 1950) przyjął z rąk starokatolickiego biskupa Fredericka Samuela Willoughby³⁷ święcenia biskupie³⁸. J. I. Wedgwood był wcześniej duchownym anglikańskim, po przejściu do Kościoła Starokatolickiego charakteryzował się liberalnym stosunkiem do jego doktryny i jako biskup wprowadził do niej liczne elementy teozofii. Wykonsekrował też w 1916 r. na biskupów Kościoła Starokatolickiego dwóch znanych teozofów Charlesa Webstera Leadbeatera (1845 - 1934)³⁹ i George Sydney Arundale'a (1878 – 1945). W 1917 r. konsekrował kolejnego wpływowego teozofa Irvinga Steiger Coopera (1882 – 1935). Także inni teozofowie zostali wprowadzeni do stanu kapłańskiego w angielskim Kościele Starokatolickim. W ten sposób Kościół Starokatolicki w Anglii znalazł się pod silnym wpływem teozofów, co doprowadziło do rozłamu i secesji jego uteozoficznionej gałęzi⁴⁰

³⁶ Kościół Starokatolicki stworzyli w 1871 r. przeciwnicy uchwał Soboru Watykańskiego I, a zwłaszcza dogmatu o prymacie i nieomyślności Papieża. Denominacja ta nie uznaje też m. in.: najnowszych dogmatów maryjnych, celibatu duchownych i spowiedzi indywidualnej.

³⁷ F. S. Willoughby (1862 -) został wyświęcony na biskupa 28 października 1914 r. przez starokatolickiego biskupa Arnolda Harrisa Mathewa. Natomiast Arnold H. Mathew (1852 - 1919), pierwotnie duchowny rzymskokatolicki, w kwietniu 1908 r. został konsekrowany przez starokatolickiego Arcybiskupa Geraldusa Gula, któremu asystowali biskupi van Thiel, Split i Demmel, w Utrechcie (Holandia), jako starokatolicki biskup dla Wielkiej Brytanii i Irlandii. 31 grudnia 1915 r. Mathew wrócił na łono Kościoła rzymskokatolickiego. - <http://kingsgarden.org/English/Organizations/LCC.GB/VUE.GB/TheLargerView.html> (z dn. 26. 03.2002); www.concentric.net/~Cosmas/indcath.htm (z dn. 26. 03.2002).

³⁸ Konsekracja miała miejsce w świątyni masońskiej przy 13 Bloomfield Rd. Maida Vail, London, W.9. - <http://members.tripod.com/~SRLCC/lcchist.htm> (z dn. 26. 03. 2002).

³⁹ C.W. Leadbeater był jedną z głównych postaci Towarzystwa Teozoficznego i bliskim współpracownikiem jego przewodniczącej Annie Besant w dziele promowania Jiddu Krishnamurtiego jako nowego Chrystusa.

⁴⁰ Por. The New International Dictionary of the Christian Church, General Editor J. D. Douglas, Grand Rapids, Michigan 1974, s.594; Encyclopedia of the American

Napełniony duchem teozoficznym LKK szybko został zdominowany przez członków Towarzystwa Teozoficznego. Najsilniejszy wpływ na kształt LKK wywarł były duchowny anglikański, C. W. Leadbeater. Zaproponowane przez LKK stanowisko biskupa Oceanii było dla niego rodzajem azylu po homoseksualnych skandalach w Towarzystwie Teozoficznym⁴¹ On też, wraz z J. I. Wedgwoodem, podjął prace nad sprecyzowaniem nauki, a szczególnie liturgii LKK. Szczególnym polem zainteresowania Leadbeatera była ezoteryczna interpretacja sakramentów. Wyrazem tych zainteresowań jest opublikowana przez niego książka „The Science of the Sacraments”⁴²

Oczywiście nie wszyscy teozofowie podchodzili do LKK z entuzjazmem, jego episkopalna hierarchia budziła niechęć niektórych teozofów, którzy pamiętali jeszcze, z jaką wrogością odnosiła się do wszelkiej hierarchii kościelnej, za swego życia, Helena P. Bławatska (1831 - 1891) założycielka Towarzystwa Teozoficznego. Jednak jej następczyni, Annie Besant (1847 - 1933) traktowała te sprawy z większym liberalizmem i gotowa była traktować LKK jako użyteczne narzędzie w propagowaniu idei teozoficznych⁴³

Liberalny Kościół Katolicki działalność swą rozwinął głównie w Europie, USA, Kanadzie i Australii, czyli w regionach tradycyjnie chrześcijańskich. Periodykami LKK były „The Liberal Catholic Magazine” i „Liberal Catholic Literature”⁴⁴ Kościół ten został zaszczerpiony także w Polsce. W 1926 r. w Warszawie na kapłanów tego Kościoła zostali wyświęceni: mason i teozof Tadeusz Bibro oraz inny znany mason i teozof generał Michał Tadeusz Karaszewicz-Tokarzewski (1892 - 1964), który wpieryw opuścił Kościół rzymskokatolicki i w 1925 r. stał się wyznawcą Liberalnego Kościoła Katolickiego⁴⁵ W listopadzie 1928 r. LKK w Polsce odwiedził bp J. I. Wed-

Religions Experience, red. Ch. Lippy and P. W. Williams, Vol. II, New York 1988, s. 718; J. K. van Baalen, The Chaos of Cults, Grand Rapids, Michigan 1983, s. 77; Świat tajemny. Leksykon magii, okultyzmu i parapsychologii, red. R. Cavendish, Łódź 1992, s.280. Zdjęcie Leadbeatera w stroju biskupim zostało opublikowane w „Przeglądzie Teozoficznym”1928,nr14, s.2.

⁴¹ Por. Encyclopedia of Occultism & Parapsychology, Edited by Leslie Shepard, Detroit 1979, s. 527.

⁴²Theosophical Publishing House, Wheaton, Ill. 1929.

⁴³ Por. P. Washington, Madame Blavatsky's Baboon. Theosophy and the Emergence of the Western Guru, London 1993, s.142; New Catholic Encyclopedia, Vol. XIV, New York 1967, s.75. Na temat stosunku Heleny P. Bławatskiej do katolicyzmu, a zwłaszcza do hierarchii kościelnej zob. A. Wańka, Początki New Age, „Colloquia Theologica Ottoniana”2001,nr1, s.63.

⁴⁴ Por. T. F. Macnamara, Theosophy and the Liberal Catholic Church, „The Irish Ecclesiastical Record”1938,nr52,s. 470 - 483.

⁴⁵ Por. L. Hass, Masoneria polska XX wieku. Losy, loże, ludzie, Warszawa 1993 s. 168, 314 - 315.

gwood⁴⁶ W języku polskim opublikowany został także oficjalny modlitewnik tej denominacji, pod tytułem: „Liturgia Liberalnego Kościoła Katolickiego w Polsce” (Warszawa 1929). Drobne informacje na temat tej denominacji aż do 1929 r. publikowane były także w „Przeglądzie Teozoficznym” – periodyku Polskiego Towarzystwa Teozoficznego.

Relacje z Towarzystwem Teozoficznym

Na podstawie tego, co zostało już przedstawione, zauważyć możemy, że LKK zarówno w swojej genezie, jak i strukturze personalnej pozostawał pod silnym wpływem nowożytnej teozofii. Towarzystwo Teozoficzne wywarło też wyraźny wpływ na doktrynę LKK. Wielu eksponowanych teozofów było biskupami LKK, a ich codzienne zajęcia relacjonowane były w periodykach teozoficznych⁴⁷. Liczni teozofowie wywodzący się z tradycji chrześcijańskiej znajdowali w rytuale LKK zaspokojenie potrzeby uczestniczenia w liturgii sakramentów i modlitwie. Jednoczesne członkostwo w LKK i Towarzystwie Teozoficznym sprawiało, że funkcje pełnione w obu ciałach w sposób oczywisty wzajemnie się przenikały. Jednak, pomimo dobrej woli w kierownictwie obu organizacji, ten rodzaj „unii personalnej” nie zawsze spotykał się z aprobatą zarówno teozofów, jak i liberalnych katolików.

Koniec lat dwudziestych minionego stulecia zaznaczył się w historii LKK ostrymi kontrowersjami wokół jego związku z Towarzystwem Teozoficznym. Kontrowersje te z całą ostrością ujawniły się w czasie Trzeciego Wszechświatowego Kongresu Teozoficznego, który odbył się w Chicago, Ill., od 24 do 29 sierpnia 1929 r. W kongresie tym brali udział także duchowni i członkowie LKK, będący jednocześnie członkami Towarzystwa Teozoficznego. Temat związku LKK z Towarzystwem Teozoficznym urósł do jednego z głównych tematów Kongresu. W imieniu teozofów propozycję rozluźnienia związków z LKK wysunęła Dorothy Jinarajadasa, sugerując, by eksponowane osoby w Towarzystwie Teozoficznym nie zajmowały kierowniczych stanowisk w żadnym wyznaniu, w tym także w LKK. Propozycja ta nie znalazła poparcia u kierownictwa Towarzystwa Teozoficznego, które w owym czasie było mocno związane z kierownictwem LKK.

W obronie istniejącego związku z LKK i praktyki zajmowania podwójnych stanowisk w obu ciałach wystąpił znany teozof i jednocześnie bi-

⁴⁶ Zob. T.B., *Z życia Towarzystwa Teozoficznego*, „Przegląd Teozoficzny” 1928, nr15, s. 51.

⁴⁷ Zob. np.: T.B., *Z życia Towarzystwa Teozoficznego*, „Przegląd Teozoficzny” 1928, nr13, s. 38 – 39; (anonimowo), *Z życia Towarzystwa Teozoficznego*, „Przegląd Teozoficzny” 1929, nr 16, s. 35 – 36.

skup G. S. Arundale, deklarując, że: „choć jest biskupem Kościoła Liberalnego, jest przede wszystkim gorącym członkiem Towarzystwa Teozoficznego”⁴⁸ Arundale powoływał się przy tym na autorytet C. W. Leadbeatera, deklarując także w jego imieniu, że woleliby raczej, by LKK przestał istnieć, niżby miał przeszkodzić misji Towarzystwa Teozoficznego, także stojąca na czele Towarzystwa, A. Besant broniła tej nieformalnej unii. Inny biskup i jednocześnie wpływowy teozof, I. S. Cooper w swojej apologii istniejącego związku, wskazywał na istotną jedność poglądów obu organizacji, jako powód odrzucenia postulatów ich odseparowania⁴⁹

Pomimo silnej obrony ścisłej unii Towarzystwa Teozoficznego z LKK opozycja, zwłaszcza amerykańskich teozofów, była na tyle silna, że ostatecznie Kongres wprowadził rozdział działalności, miejsc zebrań oraz publicznych wystąpień Towarzystwa Teozoficznego i LKK. Duchowni tej denominacji w Ameryce wraz ze swym biskupem złożyli też stosowną deklarację bezwzględnie popierającą zasadę rozdziału⁵⁰

Jednak ustalenia, jakie zapadły w czasie wspomnianego Kongresu Teozofów, nie zakończyły definitywnie kontrowersji istniejących wokół ścisłego związku obu organizacji. Oba ciała nadal istniały powiązane wieloma więzami ideowymi, a zwłaszcza osobowymi. W 1944 r. doszło w łonie LKK do podziału, którego przyczyną ponownie był zbyt ścisły związek obu organizacji. Do rozłamu doprowadził biskup Charles Hampton, który sprzeciwiał się, promowanemu przez londyńską centralę, bliskiemu połączeniu LKK i Towarzystwa Teozoficznego. Niezależne stanowisko biskupa Hamptona doprowadziło do jego usunięcia z LKK, jednak większość kleru i wiernych poparła usuniętego biskupa, co w konsekwencji doprowadziło do rozłamu. Obie powstałe w wyniku grupy określały się jako Liberalny Kościół Katolicki, chociaż grupa Hamptona miała mniej teozoficzny charakter⁵¹

Kolejny rozłam w łonie LKK nastąpił w 1959 r., a jego przyczyną ponownie był związek z Towarzystwem Teozoficznym, a zwłaszcza istotna dla niego doktryna o reinkarnacji. Kontrowersje wokół tych zagadnień sprawiły, że opozycyjny wobec teozofii biskup LKK, Edward M. Matthews odłączył się od grupy proteozoficznej. Kiedy w 1964 r. sąd uznał go za przewodniczącego LKK, biskupi William H. Daw i James Pickford Roberts, którzy

⁴⁸ (anonimowo), Z życia Towarzystwa Teozoficznego, „Przegląd Teozoficzny” 1929, nr17, s. 41.

Charakterystycznym jest, że gdy tenże G. S. Arundale został prezydentem Towarzystwa Teozoficznego (1933 - 1945), zmienił swoje poglądy i oczyszczał je z powiązań z LKK. – Por. P. Washington, Madame..., dz. cyt., s. 361.

⁴⁹ Zob. (anonimowo), Z życia Towarzystwa Teozoficznego, „Przegląd Teozoficzny” 1929, nr17, s. 41 - 42.

⁵⁰ Zob. tamże, s. 43.

⁵¹ J.R. Lewis, The Encyclopedia of Cults, Sects, and New Religions, Amherst, NY 1998 s. 324 – 325.

wyłączyli się spod jego jurysdykcji, utworzyli Liberal Catholic Church International (Międzynarodowy Liberalny Kościół Katolicki). W kolejnych latach LKK nękany był następnymi rozłamami. Dopiero 4 lipca 1983 doszło do połączenia niektórych gałęzi LKK z Międzynarodowym Liberalnym Kościołem Katolickim⁵² LKK istnieje do dzisiaj, jego centrala znajduje się w Londynie, liczba wyznawców jest niewielka (6 -10 tys.)⁵³ Oficjalnym periodykiem jest „The Liberal Catholic”

Natura

Natura Liberalnego Kościoła Katolickiego określona jest przez poszczególne słowa zawarte w jego nazwie.

Po pierwsze, LKK pretenduje do bycia autentycznym Kościołem chrześcijańskim, a tym samym kontynuatorem dzieła rozpoczętego przez Chrystusa. Podstawą owej eklezjalności jest nie pogłębione historycznie i jedynie ogólnie sformułowane przekonanie, że to właśnie on „przechowuje dziedzictwo przekazane mu przez Chrystusa samego”⁵⁴ Denominacja ta posługuje się nicejskim wyznaniem wiary, zachowuje sakramenty i hierarchię kościelną, a swoją sukcesję apostolską wywodzi od Kościoła Starokatolickiego w Holandii, sięgającego jeszcze jansenizmu⁵⁵ Jednocześnie, przy zachowaniu pewnych elementów tradycyjnego chrześcijaństwa, organizację tę cechuje silny zwrot, ku jego ezoterycznej interpretacji.

Po drugie, LKK uważa się za Kościół katolicki oraz nie utożsamia się z żadną inną denominacją chrześcijańską. We wstępie do oficjalnej księgi liturgicznej tej denominacji znajduje się następująca deklaracja: Liberalny Kościół Katolicki posiada niezależną i autonomiczną organizację. „Nie jest on ani rzymskokatolickim, ani protestanckim, ale katolickim”⁵⁶ Deklaracja powyższa sugeruje wolność LKK od wszelkich partykularyzmów i historycznych ograniczeń. Uniwersalizm ów przybiera postać społeczno-geograficzną, a nie teologiczno-filozoficzną. Oznacza to, że katolickość owa objawiać ma się w jego otwartości na wszystkich ludzi i ich poglądy, natomiast kategorie klasycznie rozumianej prawdy i łaski nie odgrywają w nim decydującego znaczenia. Szeroką tolerancję dla odmienności poglądów nazywa on „szacunkiem dla sumienia jednostki” LKK nie rości też sobie pretensji do powszechności historycznej, gdyż uznaje sytuacyjny i charakter religii.

⁵² Tamże, s. 325.

⁵³ Por. Tamże, s. 325; The New International Dictionary of the Christian Church (General Editor J. D. Douglas), Grand Rapids, Michigan 1974, s. 594.

⁵⁴ Liturgia Liberalnego Kościoła Katolickiego w Polsce, Warszawa 1929, s. 5.

⁵⁵ J. K. van Baalen, The Chaos..., dz.cyt., s. 77.

⁵⁶ Liturgia Liberalnego..., dz.cyt., s. 5.

Trzeci człon nazwy, wskazujący na cechę liberalizmu, okazuje się niezwykle istotnym dla pełnego zrozumienia natury LKK. Denominacja ta deklaruje bowiem „**najszerzej pojętą** wolność myśli (podkreślenie moje – A. W.) i zezwala wiernym na swobodne rozpatrywanie i interpretowanie Pisma św., Wyznania Wiary i Liturgii”⁵⁷ Postawę tę można by określić precyzyjniej jako doktrynalny sytuacjonizm, gdyż dostrzega ona konieczność interpretacji i dostosowywania prawd wiary do osiągnięć cywilizacyjnych: „Liberalny Kościół Katolicki jest żywym chrześcijańskim Kościołem ‘modernistycznym’, gdyż twierdzi, iż forma religijna zawsze powinna dotrzymać kroku rozwojowi i oświacie ludzkości...”⁵⁸ Wyraźnie pobrzmiewająca w cytowanych wypowiedziach nuta modernistyczna zdaje się być wyrazem nie tylko scjentystycznego optymizmu i wiary w nieograniczony niczym postęp rozumu, lecz zawiera w sobie ukrytą akceptację relatywizmu doktrynalnego. Relatywizm ów staje się zresztą w świadomości wyznawców tej denominacji wyrazem jej uniwersalizmu: „Liberalny Kościół Katolicki dopuszcza do swoich ołtarzy wszystkich, którzy zbliżają się z szczerym szacunkiem i nie stawia przeszkód w postaci dogmatycznych formuł”⁵⁹

Na pierwszy rzut oka widać, że LKK ma świadomość swej odmienności od tradycyjnych wyznań chrześcijańskich. Wyraźne dystansowanie się zarówno wobec istniejących wyznań, jak i principiów doktryny chrześcijańskiej, jako względnych i kondycjonalnych, przy jednoczesnym odwołaniu się do tradycyjnych form rytuału, sugeruje dość jasno, że dominującą kategorią w LKK nie jest objawienie historyczne i autorytet Boga, lecz egzystencjalne doświadczenie poddane indywidualnemu osądowi jednostki. Taki stan rzeczy powoduje, że religia w ujęciu LKK nie ma charakteru wiary, lecz jest rodzajem poszukiwania duchowego, przez co organizacja ta staje się bliższa New Age, niż chrześcijaństwu.

Zakończenie

Krótką i pełną wewnętrznych konfliktów historia Liberalnego Kościoła Katolickiego, nie budziłaby może dziś zainteresowania, gdyby nie jego związki z Towarzystwem Teozoficznym, dzięki któremu denominacja ta wpisała się na listę prekursorów New Age. Zbyt mały, by samodzielnie pełnić rolę autonomicznej siły kulturowo-społecznej, stał się wygodnym medium mającym stanowić pomost między Towarzystwem Teozoficznym a chrześcijaństwem, szczególnie zaś katolicyzmem. Łącząc idee teozoficzne z

⁵⁷ Tamże, s. 6.

⁵⁸ Tamże, s. 6.

⁵⁹ Tamże, s. 6.

rytuałem kościelnym stał się próbą modernistycznego przedstawienia szerokiego liberalizmu doktrynalnego w akceptowanych społecznie formach.

Jako próba zamknięcia młodego wina w starych bukłakach LKK przez cały czas doświadczał kryzysu tożsamości. Ciągłe kompromisy i rozdarcie między tradycją katolicką a teozofią w ostatecznym rozrachunku przyczyniło się raczej do jego marginalizacji niż uniwersalizacji. To zaś, co było przyczyną zaistnienia LKK i inspiracją do działania – teozofia, stało się również przyczyną największych różnic i podziałów. Współcześnie organizacja ta nie odgrywa znaczącej roli ani w świecie chrześcijańskim, ani w mozaice ugrupowań New Age.

Summary

Liberal Catholic Church Forgotten Source of New Age Movement

The aim of this article is presentation of history of Liberal Catholic Church from the point of view of the history of religion, understood as religiology of science. Liberal Catholic Church was founded in London, England, in 1918 as a result of breaking in British Old Catholic Church. Its founders and bishops (J. I. Wedgwood, C. W. Leadbeater, I. S. Cooper, G. S. Arundale), tied it compactly with Theosophical Society. This close relationship by privileges meant also obligations and contributed to numerous controversies bounded with its own identities and became the main source of differences and partitions. Through the relationship to Theosophical Society, Liberal Catholic Church belongs to the list of precursors of New Age Movement. Liberal Catholic Church was developed mostly in Europe, U.S.A., Canada and Australia. Nowadays, this denomination does not play any significant cultural or social part.

rev. Andrzej Wańka